

تۆرك يوردى

ناشرى : تۆرك يوردى .

مىبرى : آق چورە اوغلى يوسف .

۹ اغستوس ۱۳۲۸

۱ يىل

۲۰ سانى

قایناتیلیمش ات صوبی دروننه جراثیم ، حویات و نباتات کیرمکسزین خردمینی مخلوقاتک ظهور ایدمه جگنی اثبات ایچون تام ایکی سنه اوغراشمشدر؛ ایلك تجربه لرینی متعاقب کندیسنه بو خصوصده قناعت کله بیلیمش اولدینی حالده اوقوجه داهی دائمی آلدانا بیله جگنی کوز اوکندن اوزاقلاشدیرمدی . عملیاتخانه سنک هواسنی تحلیل ایله اکتفا ایتمیوب ، پارس رصدخانه سنک درین محزنلرینه کیردی؛ کونلرجه یورویه رک ، یورولارق مون بلان طاغینک جودیه لرینه قدر چیقدی ؛ و آنجق اوندن سوکره کال اطمنان قلب ایله اومهم حقیقتی عالمه اعلان ایدمه بیلدی . پاستور ، ۱۸۵۸ تاریخنده کندی کندینه سوردینی سؤالک جوابی آنجق ۱۸۶۰ سنه سنده ویرمه یه موفق اولمشدر .

افکار و ملاحظات شخصیه یی بلا تردد قبول ایتمه مک ولزومی قدر تدقیقات و تجربه ده بولومق سزین برفکرک حقیقت اولدیغنه قناعت کتیرمه مک ، طوغرو دوشونمکه باشلامق ایچون ایلك آتیه جق آدیمدر . یولی سوکره دن شاشیرمامق ایسه آنجق ذهنده عالی برنسیپلرک وعلوی حسلرک وجودیه ممکن اولور .

درقنرر عافیل مختار

اسکی اثرلریمز

هبة الحقایق

باشلر نهم

قطب شمالیدن هندستانه ، اقصای شرقدن ایتالیا یه قدر طاغیلوب یاییلان ، یوزلرجه حکومتلر دویروب یرینه خانلقلر تأسیس ایدن بی-وک تورک ملتنک مدنیتدن محروم ، عالمی تخریبه مأمور اولدینی ظن ایدیلیر ایدی . اوروبا فضلاهی مستشرقینک جدی همملری ، خصوصیه بو همملره برر محل صرف اولق اوزره اجرا اولنان تحریات و الدمه ایدیلن وثیقه لر بوکون آرتق او ظنک بر بهتان اولدیغنی اثبات ایدمه جک مرتبه یی بولدی .

تورک دیلمده اجرا ایدیلن اوافق بر تتبع بیله تورک ملتنک قدیم برادیانی

اولدیغی کوستره بیلیر . بتون تورک اولوسلارنده مشترک اولوب پارمق حسابجه منظوم اولان برجوق آقار سوزی شبهه سز آدی صانی خاطره لردن سیلنمش برطاق ملی شاعرلرک اثرلرندن حافظه لرمنه نقل اولنمش پارچه لردر . فقط بونلر ملتک یازیلی بر ادبیاته مالک اولدیغی بکده انبسات ایده من . اولسه اولسه عربک سوق عکاظ شاعرلری کبی یانایرلرده ، اجتماع محللرنده انشاد اولنمش شیلر قیلندن اولمق اوزره تلقی اولنور ، فقط هر حالده قدیم بر ادبیات تخمینک وجودینه دلالت ایلر .

تورکلره اوتهدن بری هر درلو مناسبتده بولنان چینلیلردر . بناءً علیه بوکون آثار قدیمه سندن جوغنی ظائب ایدن تورکلرک اوائلی حقنده اولدجه مفصل معلوماتی چین تاریخلرندن آله بیلیرز . چین مؤرخلری تورکلرک میلاد عیسادن چوق اول یازیلری اولدیغی خبر ویرلر . ازجه میلاددن تقریباً ۱۹۲ ییل اول چین مؤرخلری « تنک - لی - قو - تو - تان - ژو Teng-li-ko-to-tan-jou [۱] » عنوانی حائر اولان (Me-thé - ته - مه) آدی بر تورک حکمدارینک چین ایمپراطوریه سی (تائی - هه تئو Tai-heou) به نامه کوندردیکنی یازارلر . ینه بومؤرخلر میلاددن ۱۷۴ ییل اول (لائو - شانغ) آدی بر تائوژونک مختارات سیاسیه سنده قوللانیدنی القابی ده ضبط ایدرلر . شو مختارمه لرک چین لسانی اوزره اولمق احتمالی خاطرلره کله بیلیر . فقطینه اومؤرخلرک تورک حرفلری حقنده ویردکلی معلومات او احتمالی برطرف ایدر . ازجه بونلردن (ما - توآن - لین Ma-touan - lin) ، تاتار قوملرینک اک اسکی یازیلری تخته صفحه لر اوزرنده چتیکلردن عبارت اولدیغی قید ایدیور . بومؤلف بزه تاتارلرک اصلا حرف قوللانمقلری ده خبر ویریور . شمدی شو تناقضی فصل

[۱] مه - تنک عنوانی شومله تفسیر اولنه بیلیر : تانگری قوتو طانجو . بونلردن تانگری معلوم : قوت - سعادت ، برکت دیمکدر ؛ بونلرک اک کوچی تائوودر . هولاکونک اون برنجی اوغلنک آدی طانجو اولدیغنه باقیلیرسه کله نیک تا اوزماتدن معناسی بیلنمیدیکنه حکم ایدیله بیلیر . فقط بزه بونک (تاگ - تانک) کوکنه ربطی ممکن کوربیلور . بناءً علیه « تائو - طانجو » طانمش ، متبوع دیمک اوله بیلیر ؛ یاخود چینلیره تقلیداً « سبای » معناسنه ده کله بیلیر .

حل ایتلی ؟ بر طرفدن تخته اوستنه چتدکلرینی سوبلیور ، اوتهدن ده حرف قوللانمدقلىرىنى خبر ویریور . بو اسلاولرک آلمانلره « نئس » یعنی دیلسز ، کندی دیللىرىنى آکلماز دیمه لرینه بکزر . آلمانلر بلکه اسلاولردن زیاده دیللیدر ، فقط اودیل اسلاولره برشی آکلانمیدیغیچون اولره کوره دیلسزدلر . تانار تورکلرکده حرفسز اولیشلری چین حرفلىرى اصلا قوللانمىقلرنندیر . ایشته مسئله نك اك معقول حلی بودر . تو- کیوئه Tou-Kioue لرك یعنی تورکلرک عینی حرفی قوللانمىقلرىنى ینه بزه اوچین مؤرخى خبر ویریور . شو خبرلرک اسکی هون حکمدارلرندن یعنی میلاددن ۹۰ سنه اولندن آلتنجی عصر میلادیده میدانه چیقان تورکلره قدر اوزون برزمانه تعلق ایدر . ایشته میلادک ۷۳۲ : ۷۳۵ سنه لرینه عاند اولان اورخون آبدلرنده کی یازیلر او چینلی مؤرخک بزه خبر ویردیکی الفبانک عصرلرجه صوکره آلدینی شکل تکاملک کوزل بر نمونه سیدر [۱] « اورخون » کتابه سی بوکون فرانسیزجه ، روسجه و آلمانجه اوله رق ترجمه ونشر ایدلمشدر . مرحوم ش. سامی بکده لسانزه ترجمه ایتدی ؛ انشالله یاقینده بزده نشرینه موفق اولورز . شو حسابجه تورک دیلی میلاددن لااقل ۱۹۰ ییل اول (شو اولک نریمه قدر وارییور ، بوشمدیلک کسیریله مز) یازلمغه باشلانمش و بوکون آنجق ۷۳۲ تاریخ میلادیسندک اولنان کتابه تورکجه نك اك اسکی نمونه سنی تشکیل ایلکده بولنمشدر .

ژوئن-ژوئن Jœun-Jouen تانارلرینک ریسی اولان (طولون) ک ۳۰۴ ده تخته اوزرینه یازیله جق وجه ایله ساده بریازی اختراع ایلدیکنی ده بزه تاریخ خبر ویریور . بو ذات اولسه اولسه ده اول بشقه اولوسلرده قوللانیلان یازی بی براز ده اصلاح ایتمش اوله جق . نصل که « کول - تکین » [۲] آبدلر سنده قوللانیلان حرفلرک صایسی اوتوزی کچمش ، یعنی نام لسانک احتیاجنه توفیق واکال ایدلمشدر . بوتورک یازیسنک اساسی آرامی Araméen اولدینی کوریلور

[۱] نجیب عاصمک « بک اسکی تورک یازیسى » نام اثرینه باقیله .

[۲] کول ، ترکجه ده چیچک دیمکدر ؛ احتمال فارسینک « کل » ی بوندن آلتمش ، چیچکلرک اک اعلاسنه ویرلمشدر .

ایسه ده زمان زمان بعض علاوه لرله ملئک احتیاجنه یارایه جق بر صورتده اصلاح ایدیلرله رک ترقیسنه جالیشلمش و موفق ده اولمشدر .

تورك ایمپراطورلغنه خلف اولان اویغورلر ایسه نسطوری باباسلرندن سریانی حرفلریخی اوکره نوب کندی دیلرینه اویدرمشلردر . شکله اولان ظرافتی عجم شاعرلرینک زلف یاره بکیزه تملرینه لایق کوریلن خط اویغری تورکجه ایچون کافی ایسه ده عربی و فارسی ایله قاریشیق بر دیل ایچون مکمل بر الفبا دکلدر . فقط قوجه بر ملئک یکانه واسطه تحریری اولق طولایسیله شکلنه ظرافت ویرلمش ، بعض علاوه لرله ا کالنه جالیشلمشدر . چنکیزک یاساسی [۱] ، تیمورک توزوک و یرایغلی هب بو حرفلره یازلمش و فقط موغوللر بعض تعدیلات اجراسیله « یاس - یا » نامی ویردرک کندیلرینه مال ایتشلردر . حتی تیمورلئک زماننده حروف عربیه دهخی اویغور شکلی ویریلرک خط دیوانی میدانه کلشدر . ذاتاً حرفلرک تبدیل واصلحی هر یرده وهر مانده اوله کلشدر . نته کیم عجملر عرب حرفلرینه (پ ، چ ، گ) ی علاوه ایله دکلری کبی بزده (گ ، ک) و برجوق (و) علاوه ایتدک . بلدکه بر کون بر بشقه شکله ده قویه جغز ، چونکه احتیاج کوریلور ، متشبثلر جیقیور .

هر نه ایسه شمدی کله لم اویغورجه اثرلره :

بونلرک اک مشهوری واورو پاچه اک اول نظر دقتی جلب ایدنی « رسول علیه السلام نینک معراج قابارغانی » آدلی معراجنامه در .

بو کتابک غریب بر سرگذشتی وار : ۷۳-۱۶۷۲ ده استانبولده بولنان « الف لیلة و لیله » مترجمی آنطوان غالان A. Galland « اسکی کوفی بر خط ایله محرر اولان » بو کتابی یکریمی بش غروشه مارکی دو نوانتل Nointel

[۱] صاحب علاه الدین آتاملک جوینی « تاریخ جهانکشای » نده : « و چون اقوام تاتار را خطی نبوده است ، (چنکیز) بفرمود تا از ایغوران کوز کان مغولان خط در آموختند و آن یا سه و احکام طوامیر ثبت کردند و آنرا یاسانامه بزرک خوانند » دییور . بوندن یالکیز موغوللرک یازی بیلمدکلری یوقسه از جمله اویغورلرک کاتب اولده لری پک اعلا آ کلاشیلور . خوش چنکیزدن اوله عائد اویغور آثاری زمانمزه قدر محفوظ قالمشدر آ .

ایچون آلمش ، اوده فرانسه مالیه سی اصلاح ایدن مشهور قونبره Colbert ویرمش . کتبخانه سنده کی آثارک ماهیت و قیمت ییلمک مراقده اولان بو ذاتده کتابک تدقیقنی شرف الدین یزدینک « شرفنامه » آدی تیمورلنک تاریخی ترجمه ایدن به تی دولاقرووا Pétis de la Croix نك باهاسنه حواله ایتمش . قرال ترجمانی اولان بو آدمده نسخہ یی حل ایدمه یه رک « خارق العاده بر یازی ایله محرر معراجنامه » اولدیغنی کتابک اوتہ سنده بریسندہ کوریلن کوفی و عربی یازیلردن آکلایه بیلمش . معراجنامه قولبردن قرال کتبخانه سنه نقل ایدیلہ رک ۲۳۶۷ نومرویه قونلش . فرانسه مستشرقلری بو کتابی بردرلو آکلایه . مدقلرندن بعض صحیفه لرینک اورنکلرینی شرقه کوندرمشلر . بو کاموسبو باروت آدی بر ذاتک ویردیکی جوابک خلاصه سی شودر : « اورنکی کوندریلن صحیفه لرک یازیمی اوز بکجه دکلدرد . شرق دیلارنده درین معلوماتی اولان جعفر افندینک روایتجه بو یازیلر افریقیه یازیسیدر . حتی یوسف و یونس کی برطاقم عاملری ده اوقومغه موفق اولمش ! »

استانبولدن بویله جوابلر کلدیکی ائساده فورمون Fourmont آدی بر ذات بر آرز حقیقته یاقلاشیر کی اولمش ، یازینک نیوجی تعبیر دیکرله مانجو اولدیغنی سویلش . استانبولده مراجعت ایدلنک کیمسه قالمامش ، کورجی بطریقته ، معیتندہ کی علمایه ، ایکی ایلمچی ایله ایراندن کلن اوز بکاره سورلمش ، کیمسه دن بر جواب آله مامش . آبا یسوعیه دن اولوب ارمنیلرله مناسبتی اولان ژوزف تیمه نوئی ، میقایل آدی بر ارمنی بولمش . اوده هر حرفک مقابله تورکجه حرفلر قوندره رق کتابی تمامیلہ تورک یازیسنه اویرمش اما ، اما بونلردن حاصل اولان کلمه و جمله لری آکلایمق کیمسه یه میسر اوله مامش . او میقایل دیمش که شرقده (ایلنوس Ilinos) زماننده بر دیسان [۱] آدی (نصیین) ده بر ملحد تورده مش . بو آدم یکی بر دیل اویدرمش ؛ او دیلده کتابلر یازمش . بر زمان صوکره نفر یرام Nafreiram آدی بر خرسیتیان قرال کلش ، او دیلده رفض والحاده متعلق بر چوق کتابلر یازدیغنی خبر آلمش ، کتابلری

[۱] عربجه آدی ابن دیسان در .

آقاروز ایتیش و هپسینی یاقدرمش ؛ او دیل ده ، کتابلری ده اورتهدن قالقمش .
 ایشته بو کتاب ده اولنردن بریسی ایتیش ! نه ایسه شو ماصاللری کچلم . فرانسه
 مستشرقلرینک آب رویی اولان مشهور آبل ره موزا ۱۸۲۰ ده نشر ایلدیکی
 « تاتار دیللری اوزرینه تحریات » عنوانلی اثری ایچون بعض صرف قواعدی
 طوبیلامق اوزره بو کتابه ده مراجعت ایتیش . او یغورجه اولدیغنی آکلامش .
 ۱۸۳۳ ده موسیو ژوپر Joupert نشر ایلدیکی حرف تورکیسینه معراجنامه دن
 اوچ پارچه آلهرق یانسه بزم تورکجه یازی ایله ده فصل اوقونو جغنی کوسترمش .
 واقعا ژوپرک اثرنده اپ ای خطا وار ایسه ده مسئله نی ایلک حل ایتمک شرفی ده
 او قازانمشدر .

انگلز مستشرقلرندن اولوب کنج یاشنده وفات ایدن دودس Davids
 Lumley ک ۱۸۳۲ ده لوندرده انگلیزجه نشر ایلدیکی مکمل بر صرف عثمانیده
 ژوپرک خطالری ممکن مرتبه اصلاح ایدلمشدر . بو کتابی دودس ک وفاتندن
 سوکره والده سی فرانسزجه یه ترجمه ایدرک ۱۸۳۶ ده لوندرده نشر ایتیش
 و بر نسخه سی سلطان محمود ثانی یه تقدیم ایش و طرف شاهانه دن کندیسنه بر
 یوزک اهدا اولمشدر .

او یغورجه نیک بویله جه مفتاحی بولندقدن سوکره موسیو وامبری ویانه
 کتبخانه سنده بولان و ۴۶۵ تاریخلرنده وجوده کتیریلن « قوداتقو بیایک » ک
 بر جوق قسمنی ترجمه ایلدیکی کبی مؤخرأ موسیو رادولوف ده بو کوزل اترک
 تمامی آلمانجه ترجمه و تحشییه باشلامشدر .

۱۸۸۲ ده معراجنامه نیک تمامی ایله میرحیدر مجذوبک مخزن اسرار آدلی
 اثرینک بر قسمنی متوفی پاوه دوقورتی فرانسزجه یه ترجمه ایلشدر . سوکره بو
 ذات فریدالدین عطارک او یغورجه یه ترجمه ایدلمش اولان « تذکره اولیا » سنی ده
 مکمل صورتده ترجمه و نشر ایلشدر . پارس کتبخانه ملیسنده بولان تذکره
 اولیانک استساخ تاریخنی شودر :

« تاریخ ساکیز یوز قیرق تا ات ییل جمادی الاخر آی نینک اونی ده هرو
 داهر و مالک یاخشی بیتیتیم . » موسیو پاوه دوقورتی معراجنامه ترجمه سنه موسیو

Guy le Strange كى لوسترانز نامنه طهرانده ساتين آلمش ميرحيدر مجنود
بك مخزن اسرارندن ده بر قاچ پارچه علاوه ايتمىدر . بونك نهايتنده كى كتبه
« كتبه على شاه باخشي » يازيليدىر . اويغورجه اترلردن برىسى ده بختيار نامه در .
شمى كله لم بزم اثره :

(پشمى)

نجيب

رسم

نجيب عاصم بك

مصرده چيقان « تورك » غزته سنه بوندن سكر سنه اول يازديم بر مقاله ده
ديشم كه : « صوك زمانلرده استانبولده تورك مليتى ارزو ايدن بر محفل ، سياسى
اولقندن زياده علمى بر محفل تشكىل ايتدى ، بو محفلك تشكىلنده عثمانلىلرله آلمانلر كى مناسبتى
آرتمه سنك ، آلمان لسانه و باخصوص آلمانلر كى علوم تاريخيه و لسانيه حقنده كى تدقيقاته
تورك كنجالرينك آگاه اوله سنك خيلى تاثيرى اولمىدر ، صانيورم . چونكه بوكنج
محفلده فرانسى پيرولرنده اولدنى كى خيف و كورولتيل اديبات و سياستدن زياده ،
كتومانه ، صبورانه ، مدققانه آلد ايدىلش بر علم متين موجود در . شمس الدين سامى ،
توركجه شعرلر مؤلف محترمى ، نجيب عاصم ، ولد جلبى وحسن تحسين بو محفلك كوزمه
كورينين اعضاسى اولوب « اقدام » ده بر درجه يه قدر صروج افكارلريدن [۱] .
شمى بوسطرلره علاوه ايدم جكم ايكي نقطه وار : تورك مليتنه او زماندنبرى چاليشان
محترم ذاتلر آرمىنده بروسلى طاهر بك اسى اونودولمىدر ، ثانياً توركيه حيات
فكر يه سنى ده ياقيندن كورمىرك آكلادم كه عثمانلىلرده مى تاريخ و لسان تدقيقاته هوس
اويانمى سنك مؤثرلرى آرمىنده ، توركلك آلمانجه اوكرمه يه باشلامىلرندن ده مهم
اوله رق ، مجار تاريخ و لسان علماسيله مناسبتلى كوستريك اقتضا ايدىر . عثمانلى
مدققلرى اينجنده ، مجار علماسيله اك چوق مناسبتده بولونان ايسه ، نجيب عاصم بك
افندى اولمىدر .

توركيه احوال و وقايعنه دائما نظر تنقيد ايله باقان بر روس مستشرق بيله ، نجيب